

A Kaptoltól a Ludovikáig

Emlékezés Miroslav Krleža születésének 120. évfordulóján

Nincs elkényeztetve a budapesti kroatista közönség horvát irodalmi rendezvényekkel. Hasonló tanácskozássra legutóbb három éve került sor az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszéke és a II. kerületi Horvát Önkormányzat szervezésében, A peremvidék nomádja című nemzetközi tudományos konferenciasorozat keretében. Szinte ünnepnapnak számított tehát a *Histrion Bt.*, a Magyarországi Horvátok Tudományos Intézete és a *Croatica Nonprofit Kft.* által szervezett emlékülés, ahol a „magyarul tudó horvát klasszikus”, Miroslav Krleža életműve és időszerűsége állt középpontban.

Miroslav Krleža – a behemót (gromada) – Marija Ujević Galetović alkotása

A szerző felvétele

Az egésznapos program rendhagyó délelőtti kamara-előadással kezdődött, Željko Senečić rendezésében mutatott be Krleža *Glembay Ltd.* drámájából két jelenetet három színművész. Vesna Tominač Matačić, Castelli bárónő szerepében, Žarko Savić mint Ignjat Glembay és Andrej Dojkić Leon Glembayt alakítva lépett fel. A *Croatica* multifunkcionális terme zsúfolásig megtelt. A pécsi és a budapesti Horvát Gimnázium tanulóival együtt több mint száz fő élvezte a modern jazz-betéttel kiegészített előadást. A remek színjátékot nyolc tudományos előadás követte. Mivel a meghívott előadók a hazai és a horvátországi kroatiztika jeles képviselői, a személyük önmagában is biztosíték volt a tartalmas felszólalásokra.

Blazsetin István, a Magyarországi Horvátok Tudományos Intézetének elnöke, a Pécsi Tudományegyetem Horvát Tanszékének oktatója rövid köszöntőjében kiemelte a Krleža-életmű újraolvasásának, illetve újra-, és továbbértelmezésének fontosságát, mert a provokatív és polémikus író alkotásai ma is megihletik az olvasókat, a kutatókat.

Az első előadó, Velimir Visković is a Krleža-életmű időszerűségét és kortárs recepcióját elemezte. Nála alkalmasabb személy erre a témára bajosan található, ugyanis 1976 óta a zágrábi Miroslav Krleža Lexikográfiai Intézet munkatársa, és a *Krležijana* című, az író életművét feldolgozó háromkötetes, ún. személyi enciklopédia főszerkesztője. Az Intézetet 1950-ben, éppen Krleža kezdeményezésére alapították, akkor még Jugoszláv Föderatív Népköztársaság Lexikográfiai Intézete néven. 1983-ban vették fel szellemi alapítójuk nevét. Visković az író időszerűségét abban a tényben látja bizonyítottnak, hogy drámái a térségben jelenleg három színházban – a szlovén és a horvát Nemzeti Színházban s a belgrádi Atelje 212-ben – is műsoron vannak. Az életmű átértelmezésénél felidézte a kilencvenes évek elejét, amikor a függetlenné vált horvát állam a kulturális örökségét is újraértékelte. Krleža közismerten baloldali értelmiségi volta miatt kérdéses volt, hogy megtartja-e a nemzeti kánonban betöltött szerepét és „horvát

írófejedelmeként” történő megbecsültségét. Több irodalomtörténész és kultúrpolitikus (pl. D. Jelčić, V. Pavletić, K. Nemeč) a kultikus státusz elvitatásának álláspontján volt. A kérdést végül a közismerten jobboldali elnök, Franjo Tuđman döntötte el, amikor a Krleža-centenáriumot előkészítő tanácskozáson meglepő tájékozottsággal részletezte az író megkerülhetetlen jelentőségét, a horvát irodalomban és kultúrtörténetben betöltött korszakalkotó szerepét. Ma már Krleža jelentőségét sem irodalomtörténeti, sem kultúrpolitikai szempontból nem lehet elvitatni, hiszen minden műfajban maradandó értéket alkotott. Első horvát urbánus íróként először ő tematizálta a városi nagy- és kispolgárságot.

Krešimir Bagić, a zágrábi Bölcsészettudományi Kar Stiliztika Tanszékének vezetője Krleža polémikus opuszáról értekezett, amely mintegy ötven, 1914 és 1952 között íródott szöveget tartalmaz. Krležával vitába szállni biztos szellemi öngyilkosság volt, rendkívül konfrontatív természete és átfogó műveltsége által szinte megsemmisítette a vitapartner, érvelése gyakran csapott át személyeskedésbe. Stratégiája a vitapartner (bármily) kompetenciájának tagadásán alapult, polémikus retorikája az idézetek érvrendszerén alapult. A vitapartner szövegéből vett részletekkel indokolta „földbe döngölését”, rámutatva, hogy a „Másik” mennyire unalmas, műveletlen és hazug. Helyesírási, mondattani és szemantikai szinten is kivesézte ellenfelét, hibáit részletesen elemezve, monologizálva, a nézetkülönbséget a szélsőségekig dramatizálva. Ezt a polémikus hagyományt veszi majd át Danilo Kiš, aki a *Čas anatomije* (Anatómiai lecke) könyvében folytatja a provokatív és kioktató érvelést.

Boris Škvorc, a spliti BTK Horvát nyelv és irodalom Tanszékének oktatója a horvát kispolgárság történeti és modern dekonstrukciójáról adott elő, két Krleža-regényt véve alapul (*Banket u Blitvi* – Bankett Blitvában; *Na rubu pameti* – Az ész határán). A kispolgárság kollektív identitását ábrázolja és kritizálja az író, feltárva e két regényben mindazt a frusztrációt,

amely a valóság és a kispolgárok önnön előítéletei iránt táplált szerelem között halmozódik. Škvorc a történelem ciklikus ismétlődésében a Krleža által felismert és leírt kispolgár-jelenség kritikájának továbbélését látja: a „blitva-kérdés”, a „blitvizmus” örök érvényű és mindig időszerű, ezért újabb és újabb elemzésekre ösztönöz.

Goran Rem, az eszéki Josip Juraj Strossmayer Tudományegyetem Horvát irodalom Tanszékének vezetője Krleža és Eszék kapcsolatáról beszélt szellemesen. Felmutatott egy könyvet is, amely az előadása címét viselte. A témát Dragan Mucić már 1979-ben megírta. Eszéken 1926 óta játsszák Krleža műveit. 1968-ban a *Revija* folyóirat tematikus számot szentelt az írónak, amelyben körvonalazódott az azóta már intézményesült eszéki filológus-nemzedék/iskola, amelyhez az előadó is tartozik. 1987-ben, az eszéki Nemzeti Színház alapításának 80. évfordulóján avatták fel Marija Ujević Galetović szobrászművész monumentális alkotását. Ez az elismerés vezette be a *Krležini dani* (Krleža-napok) színházi és színháztudományi fesztivált, amely azóta hagyománnyá vált Eszéken és az egyik legfontosabb horvát színházi seregszemle s tudományos fórum rangjára emelkedett.

Tomislav Žigmanov, a szabadkai Vajdasági Horvátok Kulturális Intézetének igazgatója a lexikográfus Krležára helyezte a hangsúlyt, aki a *Marginalije* (Szeljegyzetek) könyvében közel tucatnyi szócikket szentelt a vajdasági horvátoknak (Andrija Dudić, Franje Bašić, Antun Gustav Matoš), illetve az őket érintő történelmi-földrajzi tényezőknél (pl. Karlócai-béke, Jelasics hadjárata, Szerémség, Pécs, Duna). Ezeket Žigmanov a vajdasági horvátok felbecsülhetetlen értékének tartja, mert így történelmi létezésük öröklődik. Az említett szócikkek életüknek és jelentőségüknek tényszerű dokumentumai, enciklopédikus bizonyítékai.

Lőkös István, a magyarországi kroatisztika egyik legelismertebb szaktekintélye az előadásában Krleža azon feljegyzéseit vette számba, amelyeket Budapestről, a magyar történelemről és a magyarokról írt. Az író tanulmányait részben magyarországi katonai tanintézetekben végezte, 1908-tól 1911-ig a pécsi Magyar Királyi Honvéd Hadapródiskola növendéke volt. Ez idő alatt tanult meg magyarul és ismerkedett meg a magyar költészettel (Petőfi, Vörösmarty, Ady). 1911-től állami ösztöndíjasként két évet töltött a budapesti Ludovika Katonai Akadémián. Erről az időszakról nosztalgiával írt a *Zastave* (Zászlók) című könyvében, felidézve kellemes benyomásait és a Duna panorámáját. 1942-es *Naplójában* arról ír, hogy a magyar nyelv úgy lakozik benne, mint egy „társbérő”. Ezekkel szemben az 1947-ben írt útleírásában (*Izlet u Mađarsku* – Kirándulás Magyarországra) sorai között számos megvetéssel és gyűlölettel teli kitétel is található. A „pálfordulás” okai nem teljesen világosak, tekintve, hogy később jó kapcsolatot ápol a magyarországi irodalmárokkal, s ennek is köszönhető, hogy összes fontosabb művét lefordították.

E témát fűzte tovább Sokcsevits Dénes, a Pécsi Tudományegyetem Szlavisztikai Intézetének és Horvát Tanszékének vezetője, amikor Ante Starčević magyarság-képének a Krleža-művekben fellelhető visszatükröződéseit taglalta. Megemlítette, hogy az író már kisgyermek korában találkozhatott magyarellenes hangulattal, hiszen az 1903-as zágrábi magyarellenes tüntetések idején ő is a városban tartózkodott. Az író számos általánosító véleményt és előítéletet örökölt, illetve emelt át Starčević beszédeiből, írásaiból, a szövegközi hatás viszont az elismerő szavakra is kiterjedt, mint ahogy kiderült egy Sokcsevits által felolvasott Starčević-szövegrészletből, amelyben a nem a magyar szeretetéről híres politikai rokonszenvvel ír a magyarokról.

Blazetin István Krleža háborús novelláinak magyar fordításait elemezte. Az első önálló kötet magyarul 1952-ben jelent meg Újvidéken, Sinkó Irma fordításában, „*Magyar királyi honvéd novellák*” címmel. Az első magyarországi kötet, a *Glembay család* viszont csak 1956-ban jelenhetett meg Dudás Kálmán fordításában (Új Magyar Kiadó, Bp.). Külön érdekesség, hogy a legutóbbi magyarországi megjelenést is ugyanaz a mű, ugyanaz a fordítás jelenti. (Magyar Könyvklub, Bp., 2000.). Csuka Zoltán műfordítói tevékenysége kapcsán Blazetin kiemelte, hogy ő gyakran él a megszépítés (eufemizáció) eszközeivel, mintha szándékosan tompítaná az élet az eredeti kifejezéseknek, vulgarizmusoknak, de nála néha a fordított tartalomértelmezés is kibővül, általánosabbá válik.

A felszólalások nem vesznek el az utókor számára, az emlékülés előadásai szerkesztett változatban egy kétnyelvű, horvát-magyar konferenciakötetben is helyet kapnak majd a Croatica kiadásában.

A délutáni program Lőkös István kétnyelvű könyvének személyes hangvétellő bemutatójával indult. A magyarul először 1997-ben kiadott „*A Kaptoltól a Ludovikáig*” című Krleža-monográfiát Ádám Melinda fordította le horvátra *Od Kaptola do Ludoviceuma* címmel, a Croatica gondozásában. A szerző, aki idén ünnepli nyolcvanadik születésnapját, visszaemlékezett a Krležával folytatott levelezésre, a találkozásaira, s beszélgetéseikre, amelyek az író határozott kérésére mindig magyarul zajlottak. A könyvbemutató után a jó hangulatú emlékülés a Ludovika-kertben 2011-ben felavatott, Zágráb által Budapestnek ajándékozott Krleža-szobor megkoszorúzásával ért véget. A díjnyertes szobor a már említett Marija Ujević Galetović szobrászművész eszéki alkotásának másolata, melyből egy másik Zágrábban található. A szobrászról jól ismerte Krležát (apja, Mate Ujević az író közeli munkatársa volt, akivel együtt dolgoztak a Horvát Enciklopédián), így különös érzékletességgel ábrázolta az író korpusz megjelenését, jellegzetes tartását. Az alkotó a saját művét „*behemótnak*” (*gromada*) becézte. A záróünnepségen megjelent Gordan Grlić Radman, a Horvát Köztársaság nagykövete és Ljiljana Pancirov, a Horvát Köztársaság pécsi konzulasszonya is.

Walkó Ádám